

การฟื้นฟูชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองหลังเพลิงไหม้ 2548

Rehabilitation of San Chao Rong Thong market community after the fire in 2005¹

วันดี พิณจรัสสิน

Wandee Pinijvarasin

ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กรุงเทพมหานคร 10900 ประเทศไทย

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Kasetsart University

Bangkok, 10900, Thailand

บทคัดย่อ

ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองในจังหวัดอ่างทองนับเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแหล่งหนึ่งตามเส้นทางแม่น้ำน้อย แต่พื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายอย่างมากจากเหตุการณ์เพลิงไหม้เมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ด้วยพลังการมีส่วนร่วมของชาวบ้านผู้ประสพภัยและองค์กรหลายภาคส่วน จึงทำให้ชุมชนสามารถได้รับการฟื้นฟูในแนวทางของการอนุรักษ์ ภายใต้เทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการปลูกสร้างอาคารในชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองแห่งนี้ โดยเปรียบเทียบกับแนวทางในการฟื้นฟูและเงื่อนไขต่าง ๆ ตามกฎหมาย ผลของการฟื้นฟูชุมชนในพื้นที่เพลิงไหม้ปรากฏทั้งที่สอดคล้องและไม่เป็นตามเงื่อนไขทางกฎหมาย และมีความแตกต่างจากสถานะในอดีต แม้ว่าอาคารบางส่วนมีการปลูกสร้างขึ้นโดยไม่เป็นไปตามข้อบังคับของเทศบัญญัติฯ ซึ่งส่งผลต่อการมีเอกภาพของภูมิทัศน์ชุมชนที่ไม่สอดคล้องกัน แต่อาคารส่วนใหญ่มีการ

บริเวณตลาดศาลเจ้าโรงทอง
ที่เกิดเพลิงไหม้ปี 2548

ดำเนินการตามเงื่อนไขของกฎหมาย และมีการใช้องค์ประกอบอาคารที่เป็น
ศิลปะของท้องถิ่น ซึ่งทำให้ภูมิทัศน์ของชุมชนมีความกลมกลืนและเกิดความ
น่าประทับใจ

คำสำคัญ: ตลาดศาลเจ้าโรงทอง, การฟื้นฟูชุมชน, การอนุรักษ์, เทศบัญญัติ
ท้องถิ่น, พื้นที่เพลิงไหม้

Abstract

San Chao Rong Thong market community in Angthong province is considered as one of cultural heritage places located along Noy River, but most areas of this community were fired more than 10 years ago. However, with the collaboration power of

local people and many stakeholders, this local community can be reconstructed under their own municipal regulation with conservation approach. This paper aims to reveal the results of building constructed in this community by comparing to conceptual plan for rehabilitation and the municipal law of Tambon San Chao Rong Thong. The results of building reconstruction in the fired areas appear both in accordance and nonconformity with the municipal regulation, and seem quite different from the community in the past. A number of buildings were constructed by nonconforming some conditions of the local law, and thus conducting discord atmosphere to the community landscape. However, most buildings were constructed according to their local regulation, and also decorated with architectural ornaments using local craftsmanship. This has generated the quality of harmony and pleasant atmosphere for this local place.

Keywords: San Chao Rong Thong market, Community rehabilitation, Conservation, Municipal regulation, Fired areas

บทนำ

ชุมชนและเรือนค้าขายพื้นถิ่นเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสังคมไทยที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของท้องถิ่นในแต่ละช่วงเวลา ชุมชนเหล่านี้มักมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมและสินค้าที่มีรูปแบบเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น โดยมีพัฒนาการเพื่อสามารถให้บริการแก่ผู้คนในชุมชนและละแวกใกล้เคียงได้อย่างต่อเนื่อง² อย่างไรก็ตาม ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง ทำให้เกิดการย้ายศูนย์กลางทางการค้าจากทางน้ำสู่ทางบก เรือนค้าขายริมน้ำในหลายชุมชนไม่สามารถปรับตัวได้ จึงทำให้กิจกรรมการค้าค่อย ๆ ชบเซาลงไป ประกอบกับการเข้ามาของรูปแบบการค้าที่ทันสมัย (Modern trade) โดยเฉพาะห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ (Hypermarket) ที่รุกเข้าสู่หลายพื้นที่ ทำให้ความนิยมของประชาชนต่อการไปจับจ่ายซื้อของในรูปแบบ

ดั้งเดิมยิ่งลดลงไปมากขึ้น หลายชุมชนค้าขายพื้นถิ่นจึงยิ่งซบเซาลงไปเรื่อย ๆ แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมบางส่วนที่เล็งเห็นคุณค่าของชุมชน และเรือนค้าขายพื้นถิ่นเหล่านี้ ที่นับได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ชุมชนในบางท้องถิ่นจึงได้ถูกฟื้นฟูให้กลับมามีชีวิตและสามารถกลับมาทำกิจกรรมการค้าที่ดีขึ้น โดยเฉพาะเพื่อตอบรับกิจกรรมการท่องเที่ยวย่านเก่าหรือตลาดโบราณ³ แม้ว่าในบางส่วนของสังคมได้เห็นถึงคุณค่าและความพยายามในการอนุรักษ์ชุมชนและเรือนค้าขายพื้นถิ่น แต่ก็ต้องยอมรับว่ามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงมีความเสี่ยงต่อการสูญหายจากภัยพิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัคคีภัย การสร้างแนวทางในการอนุรักษ์ชุมชนผ่านการบังคับใช้เป็นกฎหมายนับเป็นกลไกที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยรักษาให้ชุมชนสามารถสืบเนื่องอยู่อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต^{4, 5, 6, 7}

ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง จังหวัดอ่างทอง นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภทชุมชนเรือนแถวค้าขายไม้พื้นถิ่นที่มีคุณค่าแห่งหนึ่ง แต่ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์เพลิงไหม้เป็นเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ เมื่อเชาตรูของวันที่ 6 ธันวาคม 2548 จังหวัดอ่างทองได้มอบหมายให้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดทำแนวทางการวางผังและออกแบบ (Design guidelines) อาคารในเขตเพลิงไหม้ โดยมีเป้าหมายสำคัญที่จะให้ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองกลับคืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุด โดยใช้แนวทางของการอนุรักษ์การดำเนินการภายใต้แนวทางนี้จำเป็นต้องมีการจัดทำเทศบัญญัติเฉพาะท้องถิ่นที่เป็นข้อขัดแย้งกับกฎกระทรวงฯ โดยจะต้องคงรักษาสาระสำคัญต่าง ๆ ของพระราชบัญญัติควบคุมอาคารเอาไว้ให้ได้ ทั้งนี้การจัดทำแนวทางการวางผังและการออกแบบเพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชนมีการดำเนินการผ่านการศึกษาลักษณะสำคัญทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์ของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และความร่วมมือขององค์กรจากหลายภาคส่วน⁸ จนนำไปสู่การออกเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ ประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2550⁹ ชุมชนตลาดแห่งนี้ นับเป็นชุมชนแรกที่ได้รับการประกาศใช้เทศบัญญัติที่เป็นของท้องถิ่นประกอบพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ ซึ่งครอบคลุมไม่เพียงเฉพาะในเขตเพลิงไหม้ แต่ยังครอบคลุมบริเวณอื่น ๆ ของชุมชนอีกด้วย ในปัจจุบันบริเวณพื้นที่เพลิงไหม้มีการปรับปรุงและปลูกสร้างอาคารขึ้นเกือบเต็มพื้นที่แล้ว แต่ยังไม่มีการติดตามผลการฟื้นฟู บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการปลูกสร้างบ้านเรือนกลับขึ้นมาใหม่ของชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง โดยเฉพาะ

ในพื้นที่เพลิงไหม้ โดยพิจารณาความสอดคล้องกับเทศบัญญัติเทศบาลฯ และแนวทางการวางผังและการออกแบบ (Design guidelines) เพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชน การติดตามผลการฟื้นฟูชุมชนตลาดแห่งนี้น่าจะเป็นข้อคิดต่อการดำเนินงานของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องต่อการอนุรักษ์ การผลักดันการจัดทำกฎหมาย และมาตรการในการควบคุมสำหรับท้องถิ่นในชุมชนเรือนแถวค้าขายไม้พื้นถิ่นอื่น ๆ ที่อาจประสบเหตุเช่นเดียวกัน หรือมีการวางแผนการดำเนินการด้านการอนุรักษ์ต่อไป

ข้อมูลที่ใช้ในบทความนี้มาจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผ่านวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ในช่วงเดือนธันวาคม 2557–มิถุนายน 2558 และเดือนธันวาคม 2560 ในพื้นที่เพลิงไหม้ของชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง และมีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์จัดกลุ่มข้อมูล (Classification analysis) การวิเคราะห์เทียบอย่างต่อเนื่อง (Constant comparative analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

บทความนี้เริ่มด้วยการนำเสนอความเป็นมาของชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง ลักษณะและพัฒนาการของชุมชน ตามด้วยการประมวลสาระสำคัญของแนวทางในการฟื้นฟูของชุมชน จากนั้นจึงเป็นการนำเสนอลักษณะทางกายภาพหลังการฟื้นฟูของชุมชน และสุดท้ายจึงเป็นการอภิปรายลักษณะอาคารและชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง โดยเปรียบเทียบกับแนวทางการฟื้นฟูฯ และเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ

ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง

ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง (หรือตลาดวิเศษชัยชาญ) ตั้งอยู่ในหมู่ 6 (บ้านศาลเจ้าโรงทอง) ในพื้นที่ตำบลศาลเจ้าโรงทอง ซึ่งอยู่ภายใต้เขตการปกครองของเทศบาลตำบลวิเศษชัยชาญ อำเภวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำน้อย สามารถเข้าถึงได้จากถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3195 และถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3454 (ภาพที่ 1) บริเวณชุมชนเป็นพื้นที่ย่านการค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาคารห้องแถวหรือตึกแถวเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม องค์ประกอบที่สำคัญในบริเวณชุมชน ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อกวนอู โรงเจ วัดนางในอัมมิการาม และโรงเรียนชุมชนวัดนางใน (ละอียดอุปถัมภ์) ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ประกอบอาชีพ

ภาพที่ 1 ที่ตั้งของตลาด
ศาลเจ้าโรงทองบริเวณ
ริมแม่น้ำน้อย

ที่มา: ปรับปรุงจาก <http://www.earth.google.com>
(ภาพถ่าย พ.ศ. 2557)

ค้าขาย มีความเป็นอยู่ตามระบบสังคมแบบเครือญาติ และมีกิจกรรมประเพณี
ในวันสำคัญต่าง ๆ ณ ศาลเจ้ากวานอู โรงเจ และวัดนางในธัมมิการาม

ตลาดศาลเจ้าโรงทองเดิมมีชื่อเรียกว่า “บ้านไผ่จำศีล” แขวงเมือง
วิเศษชัยชาญ ปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2420
ในระยะเริ่มต้นพื้นที่ชุมชนถูกจับจองเพื่อทำการค้าโดยชาวจีนแต้จิ๋ว นำโดย
นายสิงฮะ แซ่ฉั่ว หรือนายฉั่ว ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) และต่อมาได้มีการสร้างห้องแถว
เพื่อให้เช่า โดยมากผู้เช่าเป็นชาวจีนที่รับซื้อสินค้าทางการเกษตร และจัดขนส่ง
เพื่อนำไปจำหน่ายต่อที่กรุงเทพฯ ผู้ที่เดินทางผ่านไปมาจะต้องแวะพักและซื้อ
สินค้าที่ตลาดแห่งนี้เนื่องจากมีสินค้าเกือบทุกประเภท กิจกรรมค้าขายของชุมชน
แห่งนี้จึงมีพัฒนาการที่ดียิ่งอย่างต่อเนื่อง และเป็นตลาดที่มีการซื้อขายมากที่สุด
แห่งหนึ่งในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ในอดีตบริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชนซึ่งเป็นจุดตั้งต้นของตลาดเรียกว่า “ตลาดตาดั่ว” เป็นย่านร้านค้าทางที่มีชื่อเสียงด้านการฝีมือหลายรายมาตั้งอยู่ นอกจากนี้เนื่องจากมีศาลเจ้าอื่น ๆ ตั้งกระจายอยู่อีกหลายตำแหน่งในละแวกพื้นที่ชุมชน (ภาพที่ 2) ได้แก่ ศาลเจ้าแม่แก่นจันทร์ ศาลเจ้าพ่อเล้ง (หรือเจ้าพ่อโรงกระเบื่อง) ศาลเจ้าตี่จูเอี้ยะ และศาลเจ้าอื่น ๆ ในละแวกชุมชนบริเวณตลาดแห่งนี้จึงเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในชื่อ “ตลาดศาลเจ้าโรงทอง”

ภาพที่ 2 บริเวณชุมชน

ตลาดศาลเจ้าโรงทอง

และองค์ประกอบชุมชน

1-ตลาดตาดั่ว

2-ซอยโรงเจ

3-ตลาดใต้

4-ตลาดกลาง

5-ตลาดเหนือ

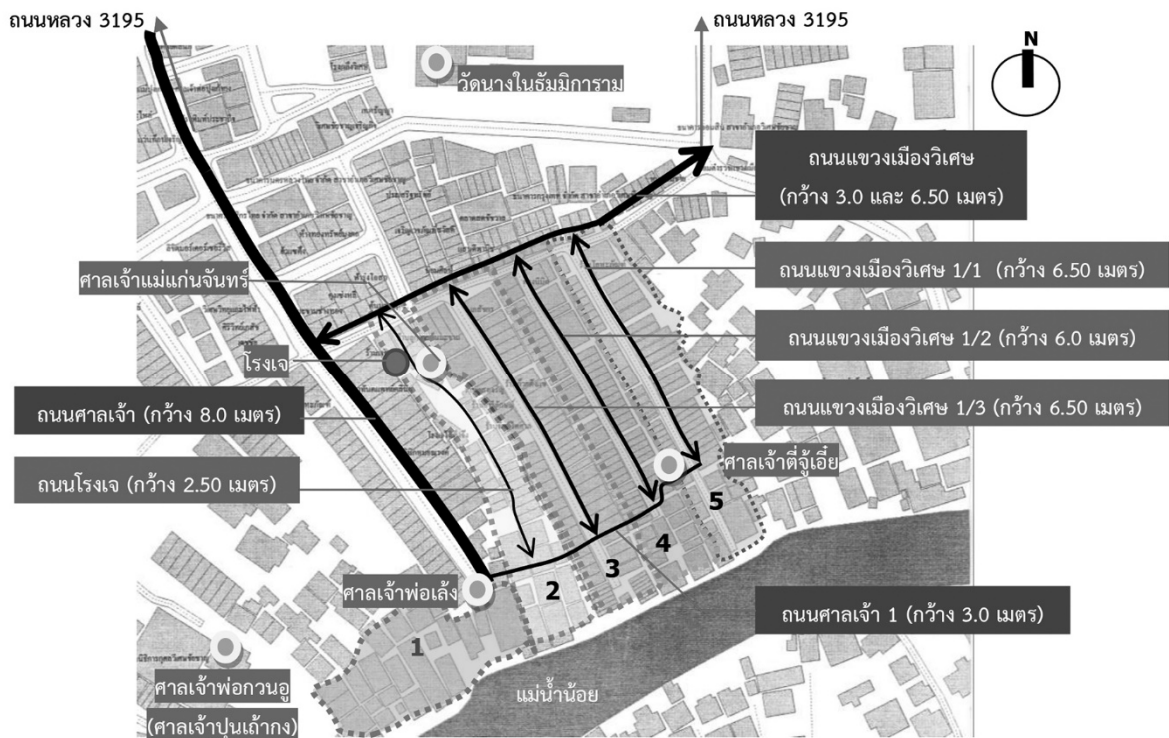
ที่มา: ปรับปรุงจาก

แผนที่ของเทศบาลตำบล

ตำบลวิเศษไชยชาญ

พ.ศ. 2548

ก่อนเกิดเหตุการณ์เพลิงไหม้เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2548 ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองมีบทบาทเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญของท้องถิ่น และเป็นที่รู้จักกันในฐานะ “ตลาดโบราณ” ที่มีการอนุรักษ์บ้านเรือนและสินค้าต่าง ๆ อาทิ ร้านทองโบราณ ร้านขนมสูตรโบราณ ร้านขายยาแผนโบราณ รวมถึงเป็นแหล่งรวมหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น แม้ว่าตลาดเก่าในหลายท้องถิ่นจะมีความซบเซาลงไป เนื่องมาจากการพัฒนาสภาพแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจของประเทศ แต่ก่อนเหตุการณ์เพลิงไหม้ ตลาดศาลเจ้าโรงทองก็ยังสามารถนับได้ว่าเป็นตลาดที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจชุมชนและท้องถิ่น เป็นตลาดที่มีผู้คนมาค้าขายและจับจ่ายซื้อของมากกว่าตลาดในท้องถิ่นอื่น ๆ¹⁰ และชาวบ้านในชุมชนยังคงมีการทำกิจกรรมประเพณีร่วมกันทั้งที่วัด โรงเจ และศาลเจ้าพ่อกวนอู

ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองก่อนเหตุการณ์เพลิงไหม้

ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองเป็นชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งบริเวณแม่น้ำน้อย โดยมีจุดเริ่มต้นของชุมชนบริเวณตลาดตาฉั่ว ซึ่งมีลักษณะขนานไปตามแนวแม่น้ำน้อย ภายหลังมีการขยายตลาดและแบ่งกรรมสิทธิ์ให้กับผู้สืบทระกูลออกไปทางทิศตะวันออกเพิ่มอีก 3 ตลาด และ 1 ซอยโรงเจ โดยส่วนขยายนี้มีลักษณะตั้งฉากกับแม่น้ำน้อย ประกอบด้วย ตลาดเหนือ ตลาดกลาง และตลาดใต้ ซึ่งมีการเรียกชื่อของตลาดตามทิศของการไหลของแม่น้ำน้อย ส่วนซอยโรงเจถูกเรียกชื่อตามองค์ประกอบสำคัญที่ตั้งอยู่ภายใน คือ โรงเจ ทั้ง 3 ตลาด และซอยโรงเจมีลักษณะเป็นอาคารแถวขนานตลอดสองฝั่งถนน (ดูภาพที่ 2) กล่าวคือ ซอยโรงเจขนานถนนโรงเจ ตลาดเหนือขนานถนนแขวงเมืองวิเศษ 1/1 ตลาดกลางขนานถนนแขวงเมืองวิเศษ 1/2 และตลาดใต้ขนานถนนแขวงเมืองวิเศษ 1/3 ถนนของทั้ง 3 ตลาดมีขนาดความกว้างประมาณ 6.00-6.50 เมตร ส่วนถนนโรงเจมีความกว้างประมาณ 2.50 เมตร ถนนเหล่านี้เชื่อมต่อการสัญจรทางบกทางด้านทิศเหนือ (จรดถนนแขวงเมืองวิเศษ 1 ณ ปัจจุบัน) และทางน้ำทางทิศใต้ โดยมีถนนศาลเจ้า 1 กว้างประมาณ 3.00 เมตร ตัดผ่านและขนานกับแม่น้ำน้อย เพื่อเชื่อมกับถนนศาลเจ้าทางทิศตะวันตกและชุมชนทางด้านทิศตะวันออก ก่อนเกิดเหตุการณ์เพลิงไหม้ ถนนแขวงเมืองวิเศษ 1/3 ในตลาดใต้ยังเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของตลาด และถนนโรงเจเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน ส่วนถนนแขวงเมืองวิเศษ 1/1 ในตลาดเหนือ และถนนแขวงเมืองวิเศษ 1/2 ในตลาดกลางเป็นถนนสาธารณะ

อาคารแถวที่ขนานถนนทั้ง 3 ตลาด และ 1 ซอยโรงเจ มีทั้งที่เป็นเรือนแถวไม้และตึกแถวที่มีความสูงแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวไม้สูง 2 ชั้น ยกเว้นชุมชนโรงเจที่เป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียว ส่วนตึกแถวเป็นอาคารที่มีโครงสร้างคอนกรีตซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก มีทั้งที่เป็นครึ่งตึกครึ่งไม้ และเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนทั้งหลัง ซึ่งอาคารเหล่านี้มีความสูง 2 ชั้น - 4 1/2 ชั้น เรือนแถวไม้และตึกแถวทั้ง 3 ตลาด และซอยโรงเจมีขนาด/สัดส่วนที่ดินของแต่ละห้องแถวที่แตกต่างกันไป เนื่องจากตั้งแต่ในอดีตมีการแบ่งขายกรรมสิทธิ์ที่ดินอย่างเป็นอิสระ ทั้งนี้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์¹¹ ได้ทำการสรุปขนาด/สัดส่วนที่ดินของแต่ละห้องแถวในบริเวณพื้นที่เพลิงไหม้ ซึ่งมีโดยสังเขปดังนี้

- ขนาดที่ดินตามความกว้างมีขนาดตั้งแต่ 2.50 เมตร ถึง 29.00 เมตร แต่โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59 ของจำนวนที่ดินในพื้นที่เพลิงไหม้) มีขนาดความกว้างประมาณ 3.50 เมตร และตามความยาวมีขนาดตั้งแต่ 6.80 เมตร ถึง 18.00 เมตร

- พื้นที่ของที่ดิน น้อยที่สุดมีขนาด 24.00 ตารางเมตร และที่มากที่สุด มีขนาด 145.50 ตารางเมตร ขนาดที่ดินตามโฉนดที่มีขนาดใหญ่ส่วนมาก ยังถูกแบ่งออกเป็นแปลงย่อยหรือแยกเป็นห้องแถวหลายห้อง ทั้งนี้ขนาดพื้นที่ดิน โดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 30-40 ตารางเมตร

ลักษณะอาคารในพื้นที่เพลิงไหม้ส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวไม้ ผนังไม้ตีตามนอน และหลังคาทรงจั่วที่ลาดลงทางด้านหน้าและด้านหลังอาคาร (ภาพที่ 3) เรือนแถวทุกหลังมีทางเข้า-ออกจากด้านหน้าอาคารเพียงทางเดียว โดยที่ผนังด้านหลังบ้านอยู่ติดกับด้านหลังเรือนแถวที่อยู่ติดลาดถัดไป ลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญของชุมชนจึงอยู่บริเวณด้านหน้าของเรือน เช่น การยื่นชายคาและระเบียงในส่วนหน้าเรือนโดยประมาณ 1.50-2.00 เมตร การมีประตูบานเฟี้ยมไม้หน้าเรือนและช่องลมเหนือบานประตูที่มีการแกะสลักลวดลาย และมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละเรือน เป็นต้น แม้ว่าลักษณะองค์ประกอบอาคารจะมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละเรือน โดยเฉพาะประตูบานเฟี้ยมและช่องลมเหนือประตูของแต่ละเรือน มักถูกกล่าวถึงในแง่ของความงามของลวดลายของการแกะสลักและความประณีตของฝีมือช่างท้องถิ่น และนับเป็นศิลปสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่น ความแตกต่างทั้งจากขนาดของที่ดินและองค์ประกอบอาคารต่าง ๆ เป็นลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญประการหนึ่งที่ถูกนำไปใช้ในการจัดทำแนวทางการวางผังและการออกแบบ (Design guidelines) ในการฟื้นฟูชุมชนในเชิงอนุรักษ์^{12, 13}

นอกจากนี้ในอดีตการสัญจรภายในชุมชนมักมีขนาดเล็ก เนื่องจากเป็นการเดินเท้าเป็นหลัก ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบการคมนาคมหลัก

ภาพที่ 3 ลักษณะบ้านเรือน
ในชุมชนก่อนเหตุการณ์
เพลิงไหม้

ที่มา: จากการรวบรวมภาพ
ของชาวชุมชนตลาดศาลเจ้า
โรงทองในช่วง พ.ศ. 2549

จากทางน้ำเป็นทางบกและมีการพัฒนาระบบถนนโดยรอบพื้นที่ชุ่มชื้น การสัญจรทางเรือจึงได้ยุติลงไปในปัจจุบันมีเพียงท่าเรือขนาดเล็กสำหรับเรือข้ามฟากอยู่บริเวณตลาดเหนือเท่านั้น นอกจากนี้บริเวณริมน้ำหลังจากชุมชนประสบเหตุเพลิงไหม้ ชาวบ้านได้รวมตัวกันจัดทำแพบริเวณริมแม่น้ำขึ้น เพื่อเป็นร้านอาหารริมน้ำ เป็นสถานที่สำหรับพักผ่อน และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในละแวกชุมชนอีกด้วย

สาระสำคัญของแนวทางในการฟื้นฟูของชุมชน

เหตุการณ์เพลิงไหม้ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองในปลายปี 2548 ทำให้ความเสียหายต่อบ้านเรือนราว 180 หลังคาเรือน พื้นที่ประมาณ 7 ไร่ (ภาพที่ 4) อาคารส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายทั้งหลังเนื่องจากเป็นอาคารไม้ มีอาคารจำนวน 19 หลัง ที่ได้รับความเสียหายเพียงบางส่วน เนื่องจากเป็นอาคารที่สร้างด้วยคอนกรีต ซึ่งส่วนใหญ่สามารถทำการปรับปรุงเพื่อการอยู่อาศัยต่อไปได้ อย่างไรก็ตามมีอาคารบางส่วนได้ทำการรื้อถอนออกไปในช่วงระหว่างการกำหนดแนวทางการวางผังและการออกแบบ (Design guidelines) ในการฟื้นฟูชุมชน และบางส่วนมีการฟื้นฟูในลักษณะที่สอดคล้องกับ Design guidelines ที่กำหนด

ภาพที่ 4 พื้นที่และเขต
เพลิงไหม้บริเวณตลาดศาล
เจ้าโรงทอง พ.ศ. 2548
ที่มา: ปรับปรุงจาก <http://www.earth.google.com>
(ภาพถ่าย พ.ศ. 2545)

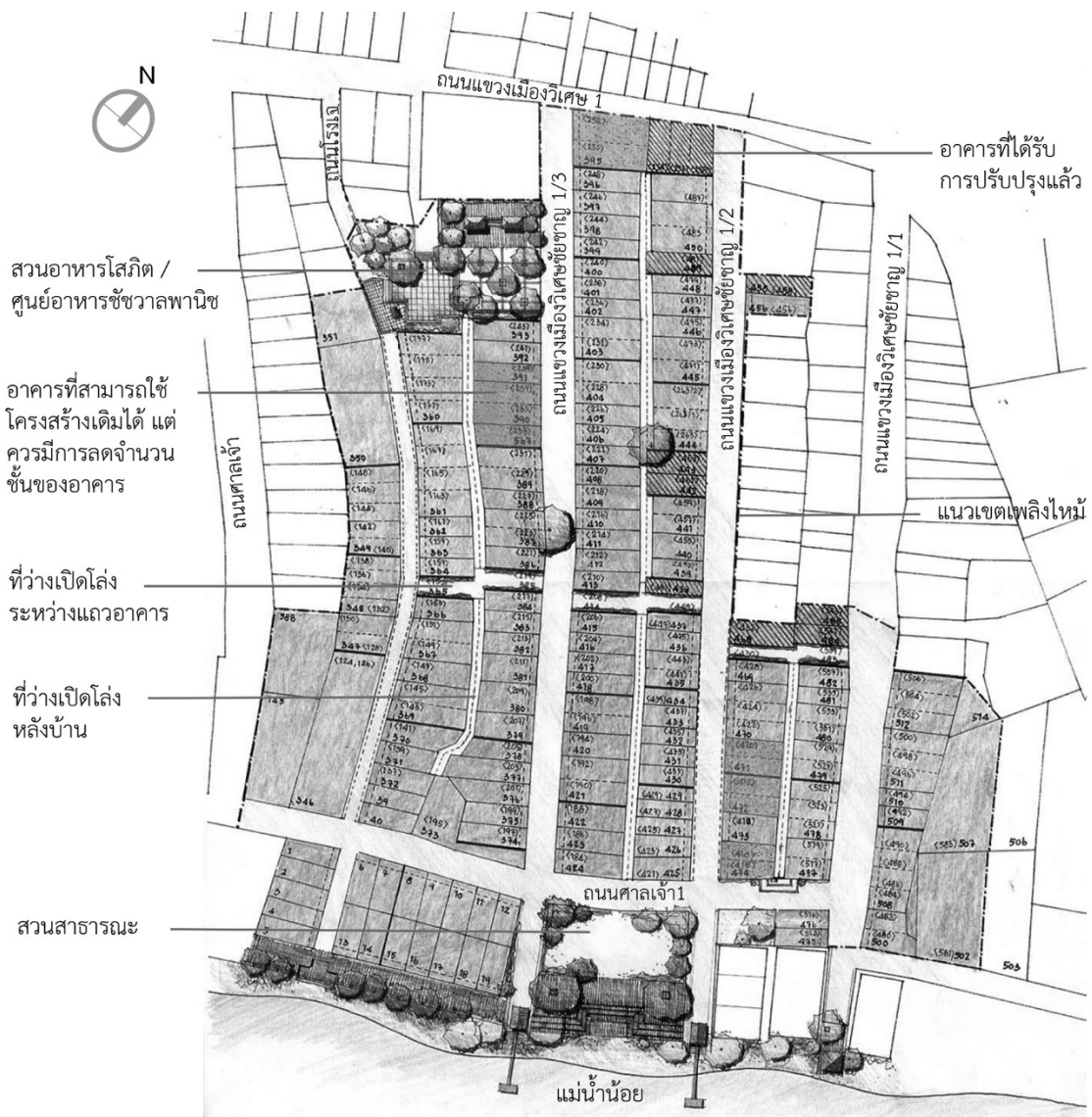

หน้าตรงข้าม: ภาพที่ 5
ผังเฉพาะเพื่อการฟื้นฟู
เขตเพลิงไหม้ตลาดศาลเจ้า
โรงทอง พ.ศ. 2549

ที่มา: มหาวิทยาลัยเกษตร-
ศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรม-
ศาสตร์, รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการจัดทำแนวทางการ
วางผังและการออกแบบ
และร่างเทศบัญญัติตำบล
ศาลเจ้าโรงทอง เพื่อการ
อนุรักษ์ชุมชนและอาคารใน
เขตเพลิงไหม้ ตำบลศาลเจ้า
โรงทอง อำเภอบางบาล
จังหวัดอ่างทอง (กรุงเทพฯ:
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
2549), 79.

ตลาดศาลเจ้าโรงทองนับเป็นชุมชนแรกของประเทศไทยที่หลังจาก
ประสบเหตุเพลิงไหม้ได้รับการฟื้นฟูชุมชนให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ภายใต้เทศ-
บัญญัติในการปลูกสร้างอาคารของท้องถิ่น เหตุผลส่วนหนึ่งที่เอื้อให้เกิดการ
ดำเนินการในลักษณะนี้ได้เนื่องมาจาก 2 ส่วน คือ 1) การมีเอกสารแสดง
ตัวตนในการถือครองที่ดิน (หรือโฉนดที่ดิน) ของแต่ละครัวเรือน ซึ่งมีใช่เป็น
การถือครองของผู้ใดผู้หนึ่งเท่านั้น และ 2) การร่วมกันคัดค้านการใช้กฎหมาย
จัดรูปที่ดินของผู้ประสพภัย เนื่องมาจากการที่ชุมชนก่อนเหตุการณ์เพลิงไหม้
มีลักษณะของอาคาร ขนาดที่ดิน และการแบ่งผังของชุมชนที่ไม่สอดคล้องกับ
พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร และหากปฏิบัติตามกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ใน
ปัจจุบันจะทำให้ต้องเกิดการจัดสรรที่ดินใหม่ และบ้านเรือนในหลายครัวเรือน
จะไม่สามารถกลับมาอยู่อาศัยในชุมชนได้อีกต่อไป ดังนั้นจึงต้องมีการจัดทำ
แนวทางในการฟื้นฟูชุมชนเชิงอนุรักษ์ (ภาพที่ 5) เพื่อนำไปสู่การจัดทำเทศ-
บัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ ที่เป็นข้อขัดแย้งกับพระราชบัญญัติ
ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ฉบับที่มีผลบังคับใช้ โดยจะต้องคงไว้ซึ่งสาระสำคัญ
ทางกฎหมายต่อประสิทธิภาพในการควบคุมรวม 8 ประเด็น ได้แก่ ความมั่นคง
แข็งแรง ความปลอดภัย การป้องกันอัคคีภัย การสาธารณสุข การรักษาคุณภาพ
สิ่งแวดล้อม การผังเมือง การสถาปัตยกรรม และการอำนวยความสะดวกแก่การ
จราจร การดำเนินการในลักษณะนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน
ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรอิสระ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา โดย
มีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผู้ดำเนินการหลัก
ร่วมกับจังหวัดอ่างทอง เทศบาลฯ และชาวบ้านผู้ประสพภัย

อย่างไรก็ตามแนวทางการวางผังและการออกแบบเพื่อการฟื้นฟู
ชุมชน โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่เพลิงไหม้ ไม่สามารถกำหนดจากลักษณะทาง
สถาปัตยกรรมของชุมชนในอดีตได้ทั้งหมด หากแต่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไป
ในหลายส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่จากถนนศาลเจ้า 1 ไปจนจรดริมฝั่ง
แม่น้ำน้อย ซึ่งก่อนเหตุการณ์เพลิงไหม้เคยมีบ้านเรือนปลูกสร้างอยู่เต็มพื้นที่
(ดูภาพที่ 2) อย่างไรก็ตามเนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้อยู่ในความดูแลของกรม
เจ้าท่า ทำให้ไม่สามารถปลูกสร้างบ้านเรือนกลับขึ้นมาได้ใหม่ และต้องมีการ
เว้นให้เป็นพื้นที่ส่งเสริมและควบคุมสภาพแวดล้อมเพื่อการอนุรักษ์ หรือเป็น
พื้นที่สาธารณะของชุมชน ถึงกระนั้นก็ตามบ้านเรือนส่วนใหญ่ยังคงสามารถ
ฟื้นฟูกลับมาได้ แต่จะต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดเทศบัญญัติเทศบาลตำบล
เจ้าโรงทอง เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือการเปลี่ยนการใช้

อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในพื้นที่บางส่วนในเขตเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยได้รับการประกาศใช้ในวันที่ 11 มิถุนายน 2550¹⁴ ทั้งนี้เทศบัญญัติฯ ฉบับนี้ครอบคลุมทั้งการแบ่งบริเวณพื้นที่ (ประกอบด้วย 3 บริเวณตามความเข้มข้นของการควบคุมเพื่อการอนุรักษ์) การกำหนดกิจกรรม ขนาดพื้นที่อาคาร และลักษณะอาคารในพื้นที่นั้น ๆ แต่สำหรับในส่วนพื้นที่ที่ได้รับการความเสียหายจากเหตุการณ์เพลิงไหม้ในปลายปี 2548 ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ 2 มีสาระสำคัญของเทศบัญญัติฯ ที่สามารถสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

- ห้ามมิให้บุคคลใดก่อสร้างอาคารอื่นใด เว้นแต่อาคารที่ใช้เพื่อการพักอาศัย ประเภทตึกแถว หรืออาคารที่ใช้เพื่อการพักอาศัยกึ่งพาณิชย์กรรมที่เป็นอาคารเดี่ยว ตึกแถว ประเภทร้านค้าขนาดย่อยที่เกี่ยวกับการบริการชุมชน หรือประกอบกิจการประเภทร้านค้า และบริการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว
- ตึกแถวแต่ละคูหาต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่าขนาดของอาคารบนแปลงที่ดินเดิมก่อนเพลิงไหม้ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2548
- ตึกแถวสร้างต่อเนื่องกันได้ไม่เกิน 22 คูหา ต้องมีที่ว่างระหว่างแถวด้านข้างของห้องแถวหรือตึกแถวที่กว้างไม่น้อยกว่า 2.50 เมตร เป็นตลอดช่องความลึกของห้องแถว หรือตึกแถวเพื่อเชื่อมกับที่ว่างด้านหลังอาคาร
- ความสูงอาคารไม่เกิน 8 เมตร ห้ามมิให้มีดาดฟ้า
- รูปทรงหลังคาของอาคารเป็นหลังคาทรงจั่วหรือปั้นหยา
- อาคารที่สร้างอยู่ริมทางสาธารณะ ต้องมีระเบียงชั้นสองยื่นออกมาด้านหน้าอาคาร หรือมีกันสาดคลุมทางเดินหน้าอาคาร
- องค์ประกอบและส่วนประดับทางสถาปัตยกรรม กำหนดให้มีรูปแบบที่เหมาะสมกลมกลืนกับอาคารเก่าที่เป็นเอกลักษณ์พื้นถิ่นและคงเหลืออยู่ในบริเวณนี้ ในกรณีที่มีระเบียงยื่นออกมาจากตัวอาคาร วัสดุที่ใช้ต้องเป็นวัสดุทนไฟเป็นส่วนใหญ่ ห้ามมิให้ใช้วัสดุที่เป็นฉนวนฉนวน
- ห้องนอนภายในอาคารให้มีความกว้างด้านแคบที่สุด ไม่น้อยกว่า 2.50 เมตร และมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5.00 ตารางเมตร
- ตึกแถวต้องมีที่ว่างด้านหลังอาคารไม่น้อยกว่า 1.00 เมตร เพื่อใช้ติดต่อถึงกัน โดยมีให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของอาคารยื่นล้ำเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวสำหรับแนวผนังอาคารตั้งแต่ชั้น 2 ขึ้นไป ให้รั้นแนวผนังอาคารห่างจากที่ดินอย่างน้อย 2.00 เมตร
- ตึกแถวให้ถอยร่นผนังด้านหน้าอาคารห่างจากแนวเขตที่ดิน 1.20 เมตร
- ตึกแถวที่มีระเบียงด้านหน้าอาคาร ต้องมีส่วนต่ำสุดของระเบียงสูงจากระดับทางเท้าไม่น้อยกว่า 2.70 เมตร ในกรณีที่มีกันสาดด้านหน้าอาคาร ต้องมีส่วนต่ำสุดของกันสาดสูงจากระดับทางเท้าไม่น้อยกว่า 2.30 เมตร
- ตึกแถวที่มีด้านข้างใกล้เขตที่ดินของผู้อื่น ให้สามารถก่อสร้างชิดเขตที่ดินของผู้อื่นได้ โดยต้องได้รับความยินยอมเป็นหนังสือจากเจ้าของที่ดินด้านนั้นด้วย

ข้อกำหนดเหล่านี้มีทั้งที่สอดคล้องกับลักษณะของชุมชนในอดีต และบางส่วนถูกเปลี่ยนไปเพื่อเป็นข้อต่อรองที่เป็นข้อขัดแย้งกับกฎหมายในสาระทั้ง 8 ประการดังที่กล่าวไป ทั้งนี้เพื่อเป็นทั้งการอนุรักษ์และการสร้างให้เกิดคุณภาพชีวิตในการอยู่อาศัยที่ดีขึ้น

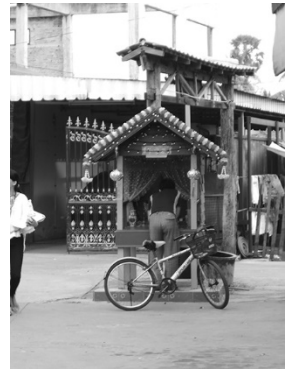
ลักษณะทางกายภาพหลังการฟื้นฟูของชุมชน

อาคารบ้านเรือนในส่วนพื้นที่ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองที่ประสบเหตุเพลิงไหม้ในเช้าตรู่ของวันที่ 6 ธันวาคม 2548 ในพื้นที่ตลาดเหนือ ตลาดกลาง ตลาดใต้ และซอยโรงเจ โดยไม่นับรวมส่วนที่อยู่ในพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำน้อย มีจำนวน 133 แปลงที่ดิน แต่ละแปลงที่ดินมีตั้งแต่ 1 จนถึง 3 คุหา ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ 170 คุหา บ้านเรือนในตลาดใต้และซอยโรงเจเป็นพื้นที่ถูกเพลิงไหม้ไปเป็นจำนวนมากที่สุด จากการสำรวจการปลูกสร้างและการซ่อมแซมบ้านเรือนในพื้นที่เพลิงไหม้ของชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองจำแนกได้เป็น 4 ส่วน (ภาพที่ 6 และภาพที่ 7) ดังนี้

1. บริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำน้อย ซึ่งเป็นพื้นที่ของกรมเจ้าท่า ได้ถูกพัฒนาเป็นสวนสาธารณะสำหรับรองรับกิจกรรมนันทนาการและสันทนาการของชาวบ้านในละแวกชุมชน โดยไม่มีการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนใด ๆ ขึ้น ซึ่งพื้นที่อยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลวิเศษไชยชาญ (ภาพที่ 8)

2. ที่ว่างที่ไม่มีการปลูกสร้างอาคารมีจำนวนทั้งสิ้น 23 แปลงที่ดินกระจายตัวอยู่ ณ ส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่เพลิงไหม้ของชุมชน โดยส่วนใหญ่อยู่ในซอยโรงเจและตลาดเหนือ ซึ่งเป็นส่วนที่เจ้าของยังไม่ประสงค์ที่จะปลูกสร้างบ้านเรือน และบางส่วนเป็นที่เว้นว่างไว้ เพื่อให้เป็นตามเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ ที่ว่างเหล่านี้บางส่วนมีการจัดสวนให้เกิดความน่ารื่นรมย์

3. อาคารที่ถูกปรับปรุงและปลูกสร้างในพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์เพลิงไหม้ของชุมชนมีทั้งหมด 101 อาคาร 100 อาคาร เป็นตึกแถว โดยแต่ละอาคารครอบคลุมพื้นที่ 1-3 คุหา/เลขที่บ้าน มีเพียง 1 หลังที่ตั้งอยู่ในตลาดเหนือมีลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว 1 ชั้น ตึกแถวทั้ง 100 อาคาร (133 คุหา) สามารถกล่าวแยกได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ อาคารที่ได้รับการปรับปรุงและซ่อมแซม (13 อาคาร/16 คุหา) เนื่องจากเป็นอาคารที่ได้รับความเสียหายบางส่วนจากเพลิงไหม้ ส่วนกลุ่มที่สองคือ อาคารที่ถูกสร้างขึ้นใหม่

บน: ภาพที่ 7 อาคารและ
ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง
(มิถุนายน 2558)

กลาง: ภาพที่ 8 ภูมิทัศน์
บริเวณสวนสาธารณะริม
แม่น้ำน้อย (มีนาคม 2558)

ล่าง: ภาพที่ 9 โรงเจและ
ศาลเจ้า ในบริเวณพื้นที่
ชุมชน (จากซ้ายไปขวา)

- 1) โรงเจ
- 2) ศาลเจ้าตี่จูเอี้ยะ
- 3) ศาลเจ้าแม่แก่นจันทน์
- 4) ศาลเจ้าพ่อเล้ง

บริเวณถนนศาลเจ้า 1 และอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างตลาดเหนือและตลาดกลาง) และศาลเจ้าพ่อเล้ง (ตั้งอยู่บริเวณถนนศาลเจ้า) โรงเจเป็นอาคารที่ถูกไฟไหม้ไปทั้งหลังและได้รับการปลูกสร้างขึ้นใหม่ โดยได้รับการออกแบบให้เป็นอาคารชั้นเดียว มีรูปทรงสมัยใหม่และมีสีสันสดใส ส่วนศาลเจ้า 3 แห่ง ซึ่งเป็นที่เคารพและศรัทธาของชาวบ้าน ไม่ได้ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์เพลิงไหม้ แม้ว่าอาคารที่อยู่รอบข้างจะถูกไฟไหม้ไปทั้งหมด และได้รับการดูแลรักษามาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีศูนย์อาหารชัชวาลพานิช (เดิมชื่อศูนย์อาหารโสภิต) ซึ่งนับเป็นอาคารสาธารณะในชุมชน แต่อยู่ในความดูแลของเอกชน โดยมีลักษณะเป็นโรงอาหารชั้นเดียวแบบเปิดโล่ง และใช้ลักษณะโครงสร้างช่วงกว้าง

การฟื้นฟูอาคารและชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองเปรียบเทียบกับ แนวทางการฟื้นฟูฯ และเงื่อนไขทางกฎหมาย

การปลูกสร้างอาคารและฟื้นฟูชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองของชาวบ้านที่ประสบ
เหตุเพลิงไหม้ ร่วมกับเทศบาลตำบลวิเศษไชยชาญ เปรียบเทียบกับแนวทางการ
วางแผนและการออกแบบเพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชน (Design guidelines)
ที่จัดทำโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์¹⁵ และเทศ-
บัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ¹⁶ สามารถกล่าวได้เป็น 3 ด้าน คือ

1) การวางแผนชุมชน 2) ตัวอาคาร/ตึกแถว และ 3) การจัดการภูมิทัศน์ของ
ชุมชน อย่างไรก็ตามเพื่อให้เข้าใจในผลการปลูกสร้างอาคารในพื้นที่เพลิงไหม้
ในภาพรวม การศึกษานี้จึงได้มีการกำหนดรหัสการเรียกชื่อที่ว่าง/อาคารที่ถูก
ศึกษาที่สัมพันธ์กับตลาดที่ตั้ง และมีการกำหนดชื่อเรียกตลาดเป็นฝั่งซ้ายและ
ฝั่งขวา โดยนับทิศทางจากแม่น้ำน้อยเข้าสู่ภายในพื้นที่ตลาด รหัสการเรียก
มีความหมาย คือ ตลาด/ซอยโรงเจ และตำแหน่งของตลาด-อาคาร/ที่ว่าง
ตัวอย่างรหัสอาคาร/ที่ว่าง NL-1 มีความหมาย ดังนี้

NL หมายถึง ตลาดเหนือฝั่งซ้าย และ NR หมายถึง ตลาดเหนือฝั่งขวา

CL หมายถึง ตลาดกลางฝั่งซ้าย และ CR หมายถึง ตลาดกลางฝั่งขวา

SL หมายถึง ตลาดใต้ฝั่งซ้าย และ SR หมายถึง ตลาดใต้ฝั่งขวา

VL หมายถึง ซอยโรงเจฝั่งซ้าย และ VR หมายถึง ซอยโรงเจฝั่งขวา

1 หมายถึง ที่ว่าง/บ้าน/ตึกแถว โดยนับจากแม่น้ำน้อยมองเข้าสู่ภายใน
พื้นที่ตลาด

ด้านการวางแผนของชุมชน

สิ่งสำคัญต่อการวางแผนของชุมชนเพื่อให้ตอบสนองกับแนวทางการวางแผน
และการออกแบบ (Design guidelines) และเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้า
โรงทองฯ โดยเฉพาะด้านความปลอดภัยในกรณีเกิดเหตุเพลิงไหม้ มี 2 ประเด็น

ประเด็นแรกคือ การขยายพื้นที่ถนนในชุมชนบางส่วน เพื่อให้รถดับเพลิง
สามารถเข้าถึงบริเวณชุมชนในส่วนต่าง ๆ ได้ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนและ
เทศบาลฯ มีการดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางที่กำหนด แต่การใช้งานบริเวณ
ถนนในปัจจุบันยังขาดการจัดระเบียบ โดยเฉพาะการจัดการจราจรและการ
จอดรถในบริเวณชุมชน โดยเฉพาะช่วงเวลากลางคืนจะมีรถจอดอย่างหนาแน่น

ประเด็นที่สองคือ การเปิดให้มีทางหนีไฟระหว่างตลาด โดยให้มีการเว้นที่ว่างระหว่างตึกแถวไม่น้อยกว่า 2.50 เมตร ตลอดความลึกของตึกแถว เพื่อเชื่อมกับที่ว่างด้านหลังอาคาร โดยให้มีจำนวนคูหาที่ต่อเนื่องกันได้ไม่เกิน 22 คูหา ผลการปลูกสร้างอาคารจะพบว่า การจัดการของชุมชนในภาพรวมมีทั้งที่ประสบความสำเร็จ, ที่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร และที่ยังต้องมีการติดตาม ซึ่งกล่าวได้ดังนี้

- ส่วนที่นับว่ามีความประสบความสำเร็จของการดำเนินการและจัดให้มีที่ว่างระหว่างตึกแถวได้ตามกฎหมายคือ บริเวณตลาดใต้ฝั่งขวา ได้มีการเว้นที่ว่างที่ดิน SR-16 ซึ่งมีความกว้างประมาณ 3.50 เมตร และบริเวณตลาดกลางฝั่งซ้าย มีการเว้นที่ว่างที่ดิน CL-10 ซึ่งมีความกว้างประมาณ 3.0 เมตร ซึ่งเป็นการดำเนินการภายใต้ความร่วมมือกันของชาวชุมชน (ดูภาพที่ 6 และ 9) แม้ว่าทั้ง 2 ที่ว่างนี้อยู่ในตำแหน่งที่ไม่ตรงกัน แต่สามารถเอื้อให้มีการหนีไฟต่อเนื่องกันได้ หากเกิดประสพเหตุเพลิงไหม้

- ส่วนที่ถือว่าได้ว่าเป็นการปลูกสร้างอาคารที่ไม่เป็นไปตามเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ ของการเว้นที่ว่างระหว่างอาคารคือ ตลาดใต้ฝั่งซ้าย (SL) และตลาดกลางฝั่งขวา (CR) เนื่องจากทุกครัวเรือนประสงค์ที่จะปลูกสร้างอาคารบนที่ดินของตนเอง จึงไม่สามารถจัดหาที่ว่างได้ และทำให้ตลาดทั้ง 2 ส่วนนี้มีความต่อเนื่องของอาคารเกินจำนวน 22 คูหา โดยไม่มีการเว้นที่ว่างระหว่างให้เป็นทางหนีไฟในระดับผังชุมชน

- ส่วนที่ยังคงต้องมีการติดตามคือ บริเวณตลาดเหนือฝั่งซ้าย (NL) และซอยโรงเจฝั่งขวา (VR) เนื่องจากในปัจจุบันทั้ง 2 ส่วนนี้มีการปลูกสร้างอาคารยังไม่เต็มพื้นที่

ด้านการปรับปรุงและการปลูกสร้างตึกแถวขึ้นใหม่

การปรับปรุงและการปลูกสร้างตึกแถวขึ้นใหม่สามารถกล่าวแยกได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ตึกแถวที่มีการปรับปรุงและซ่อมแซม

อาคารตึกแถวที่ก่อนเหตุการณ์เพลิงไหม้มีลักษณะอาคารเป็นโครงสร้างคอนกรีตซึ่งได้รับความเสียหายบางส่วน และสามารถทำการซ่อมแซมปรับปรุงเพื่อการอยู่อาศัยต่อไปได้นั้น ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจายในพื้นที่เพลิงไหม้ และจากการสำรวจมีจำนวนเหลืออยู่ทั้งสิ้น 13 อาคาร (16 คูหา) ทั้งนี้

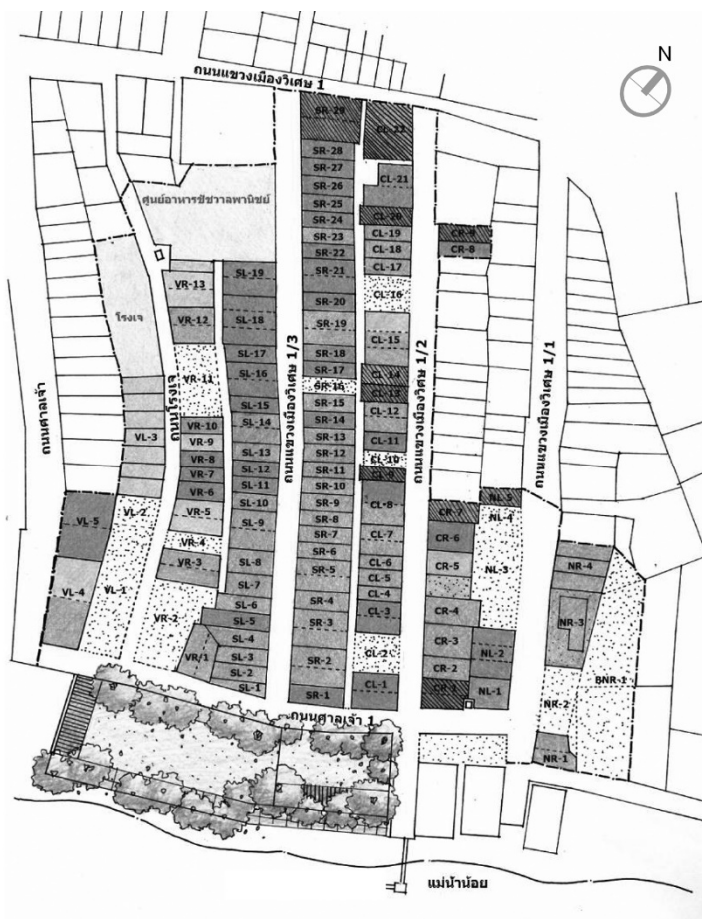
พบว่าในตลาดกลางและตลาดเหนือมักมีการปรับปรุงโดยใช้ลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในรูปแบบเดิมก่อนเหตุการณ์เพลิงไหม้ ซึ่งมีความแตกต่างจากลักษณะเรือนแถวไม้พื้นถิ่นดั้งเดิมของพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว ในขณะที่อาคารเหล่านี้ในตลาดใต้ (SR-29, SL-17, SL-18) มีการปรับปรุงอาคารโดยใช้โครงสร้างเดิม แต่มีการสร้างสรรค์องค์ประกอบบริเวณหน้าอาคารให้มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับอาคารที่ได้รับการปลูกสร้างขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะการใช้ลูกกรงระเบียงและราวจับไม้ มีการใช้ประตูบานเฟี้ยมและช่องลมที่มีลวดลายแกะสลักทำด้วยไม้ และผนังอาคารบางส่วนมีการกรุผิวผนังด้วยไม้ และวัสดุทดแทนไม้ ทำให้เกิดความเชื่อมโยงของภูมิทัศน์ของชุมชน (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 10 ลักษณะอาคาร
SR-29, SL-17, SL-18
ที่ปรับปรุงให้มีความ
สอดคล้องกับบริบท

2. อาคารตึกแถวที่ปลูกสร้างขึ้นมาใหม่

การปลูกสร้างอาคารตึกแถวขึ้นใหม่ของชาวบ้านผู้ประสบภัยต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว จากการสำรวจพบว่ามียอาคารตึกแถวที่สร้างขึ้นใหม่จำนวน 87 อาคาร 117 คูหา ซึ่งมีลักษณะความสูงอาคารตามจำนวนชั้น ตามตำแหน่งที่ตั้ง ดังแสดงในภาพที่ 11 และในตาราง

ภาพที่ 11 จำนวนชั้นของ
อาคารหลังการฟื้นฟูของ
ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง

ตารางแสดงจำนวนชั้นของตึกแถวที่สร้างภายใต้เทศบัญญัติเทศบาลศาลเจ้าโรงทองฯ

ตลาด/ซอย	จำนวนชั้นของอาคารและจำนวนตึกแถว (จำนวนคูหา)				รวม
	1 ชั้น	1 ½ ชั้น	2 ชั้น	2 ½ ชั้นขึ้นไป	
ตลาดเหนือ	-	1	5	3	9
ตลาดกลาง	2	-	16	11	29
ตลาดใต้	-	-	32	21	53
ซอยโรงเจและที่ ติดถนนศาลเจ้า	13	-	8	5	26
รวม	15	1	61	40	117

หมายเหตุ: ตึกแถว 2 ½ ชั้น ที่ปลูกสร้างในชุมชนเป็นอาคารที่มีชั้นพื้นอาคารหลักจำนวน 2 ชั้น โดยมีชั้นลอยอยู่ระหว่างกลาง ทั้งนี้ความสูงระหว่างพื้นชั้นที่ 1 และ 2 ประมาณ 5.50 เมตร และจากพื้นชั้นที่ 2-คานหลังคา ประมาณ 2.80-3.00 เมตร ซึ่งทำให้มีความสูงของอาคารรวมประมาณ 8.30-8.50 เมตร

ตึกแถวเหล่านี้มีลักษณะทั้งที่สอดคล้องและที่ไม่เป็นตามข้อกำหนดของเทศบัญญัติเทศบาลตำบล ศาลเจ้าโรงทองฯ ซึ่งแสดงในการเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

เงื่อนไขตามเทศบัญญัติเทศบาลตำบลฯ	ลักษณะอาคาร/ตึกแถวที่ได้รับการฟื้นฟู
(1) ตึกแถวแต่ละคูหาต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า ขนาดของอาคารบนแปลงที่ดินเดิมก่อน เพลิงไหม้ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2548	ตึกแถวทั้งหมดมีการปฏิบัติตามข้อกำหนด ยกเว้นอาคาร 1 หลัง ที่มี การปลูกสร้างในลักษณะบ้านเดี่ยว 1 ชั้น ในตลาดเหนือและส่วนที่ยัง ไม่มีการดำเนินปลูกสร้างอาคาร ซึ่งยังต้องมีการติดตามต่อไป
(3) ความสูงอาคารไม่เกิน 8 เมตร ห้ามมิให้มี ดาดฟ้า	ตึกแถวที่ปลูกสร้างโดยมีความสูงไม่เกิน 8 เมตร ได้แก่ อาคารที่มี ความสูง 1 ชั้น 1 ½ ชั้น และ 2 ชั้น ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 67 ของอาคาร
(4) รูปทรงหลังคาของอาคารเป็นหลังคาทรงจั่ว หรือปั้นหยา	ที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดในพื้นที่เพลิงไหม้และทั้งหมด (ทั้งตึกแถว ที่สร้างใหม่จำนวน 87 หลัง และบ้านเดี่ยว 1 หลัง) เป็นอาคารที่มี รูปทรงหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่วหรือปั้นหยา โดยไม่มีดาดฟ้า
(5) อาคารที่สร้างอยู่ริมทางสาธารณะ ต้องมี ระเบียงชั้นสองยื่นออกมาด้านหน้าอาคาร หรือมีกันสาดคลุมทางเดินหน้าอาคาร	ตึกแถวที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดมีการทำระเบียงยื่นหน้าอาคาร และ หากกระเบียงอยู่ในตำแหน่งที่สูงก็จะมีการจัดทำหลังคากันสาดอีก ชั้นในระดับชั้นล่าง อย่างไรก็ตามบางอาคาร (ประมาณร้อยละ 12.8 ของตึกแถวที่สร้างใหม่) ในบริเวณตลาดเหนือ และตลาดกลาง มีต่อ หลังคากันสาดโดยใช้วัสดุเหล็กผสมอลูมิเนียมรีดลอน ยื่นจากแนว ระเบียงเพิ่มเติมออกมาคลุมพื้นที่สาธารณะบางส่วนอีกด้วย
(6) องค์ประกอบและส่วนประดับทาง สถาปัตยกรรม กำหนดให้มีรูปแบบที่ เหมาะสมกลมกลืนกับอาคารเก่าที่เป็น เอกลักษณะพื้นถิ่นและคงเหลืออยู่ในบริเวณนี้ ในกรณีที่มีระเบียงยื่นออกมาจากตัวอาคาร วัสดุที่ใช้ต้องเป็นวัสดุทนไฟเป็นส่วนใหญ่ ห้ามมิให้ใช้วัสดุที่เป็นผิวมันวาว	ตึกแถวที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดเป็นอาคารที่มีโครงสร้างคอนกรีตเสริม เหล็ก ใช้ผนังก่ออิฐฉาบปูนทาสีที่แตกต่างกันไป อาคารเหล่านี้ร้อยละ 53.85 มีการกรุผิวผนังด้วยไม้/วัสดุทดแทนไม้ ในอาคารที่สูง 2 ชั้น ขึ้นไป (จำนวน 101 คูหา) มีการทำระเบียงในระดับชั้นลอยหรือชั้น 2 ขึ้นไปที่บริเวณด้านหน้าอาคาร โดยอาคารร้อยละ 98 ใช้ลูกกรง ระเบียง และองค์ประกอบตกแต่งอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งไม้ วัสดุทดแทนไม้ เหล็ก หรือเหล็กอัลลอยด์ ซึ่งมีพื้นผิวที่ไม่เป็นมันวาว มีเพียง 2 อาคาร (CL-22 และ CR-2) ที่มีการใช้ลูกกรงระเบียงเป็นวัสดุสแตนเลส เคลือบเงา และ Ceramic เคลือบมัน
(7) ห้องนอนภายในอาคารให้มีความกว้างด้าน แกวที่ สุด ไม่น้อยกว่า 2.50 เมตร และมีพื้นที่ ไม่น้อยกว่า 5.00 ตารางเมตร	การศึกษานี้ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยภายในได้ทุกหลัง แต่จาก กรณศึกษาจะพบว่าห้องนอนภายในมีขนาดความกว้างมากกว่า 2.50 เมตร และมีพื้นที่ใช้สอยมากกว่า 5.00 ตารางเมตร

เงื่อนไขตามเทศบัญญัติเทศบาลตำบลฯ	ลักษณะอาคาร/ตึกแถวที่ได้รับการฟื้นฟู
(8) ตึกแถวต้องมีที่ว่างด้านหลังอาคารไม่น้อยกว่า 1.00 เมตร เพื่อใช้ติดต่อกัน โดยมีให้ส่วนหนึ่งของอาคารยื่นล้ำเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว สำหรับแนวผนังอาคารตั้งแต่ชั้น 2 ขึ้นไปให้เว้นแนวผนังอาคารห่างจากที่ดินอย่างน้อย 2.00 เมตร	ตึกแถวที่ปลูกสร้างใหม่ ร้อยละ 96.55 มีการเว้นที่ว่างด้านหลังอาคาร 1.00 เมตร และมีการถอยร่นผนังจากเขตที่ดินในระดับตั้งแต่ชั้นลอยขึ้นไป 2.00 เมตร โดยพื้นที่ถอยร่นอีก 1 เมตรในชั้นบนซึ่งอาคารร้อยละ 95 ใช้พื้นที่ถอยร่นนี้เป็นพื้นที่ระเบียงที่มีหน้าต่างและประตู ส่วนอาคารอีกประมาณร้อยละ 5 สร้างเป็นหลังคาคลุมหรือเป็นช่องแสง (Skylight) ให้กับพื้นที่ใช้สอยด้านล่าง ส่วนตึกแถวที่สร้างใหม่จำนวน 3 หลัง ซึ่งตั้งเป็นกลุ่มอยู่บริเวณถนนศาลเจ้า 1 หลังศาลเจ้าตั้งอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างตลาดกลางและตลาดเหนือไม่มีการเว้นที่ว่างด้านหลังอาคาร 1.00 เมตร นอกจากนี้ยังพบว่าอาคาร CR-4 เป็นอาคารที่สามารถใช้โครงสร้างเดิมและทำการปรับปรุงซ่อมแซม โดยมีการต่ออาคารออกมาด้านหลังเพิ่มเติมซึ่งส่งผลต่อความปลอดภัยในการหนีไฟของกลุ่มอาคารในบริเวณนี้
(9) ตึกแถวให้ถอยร่นผนังด้านหน้าอาคารห่างจากแนวเขตที่ดิน 1.20 เมตร	ตึกแถวที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดมีการถอยร่นผนังด้านหน้าอาคารห่างจากแนวเขตที่ดินอย่างน้อย 1.20 เมตร และมีการสร้างระเบียงหรือกันสาดสูงจากทางเท้าได้ตามที่กฎหมายกำหนด มีเพียงอาคาร
(10) ตึกแถวที่มีระเบียงด้านหน้าอาคาร ต้องมีส่วนต่ำสุดของระเบียงสูงจากระดับทางเท้าไม่น้อยกว่า 2.70 เมตร ในกรณีที่มีกันสาดด้านหน้าอาคารต้องมีส่วนต่ำสุดของกันสาดสูงจากระดับทางเท้าไม่น้อยกว่า 2.30 เมตร	CL-8 ที่มีถอยร่นผนังด้านหน้าอาคารเข้าไป 1.20 เมตรแล้ว แต่การมีสร้างเสาของอาคารเพิ่มออกมาตรงบริเวณแนวเขตที่ดิน และมีการทำหลังคายื่นโดยใช้วัสดุเหล็กผสมอลูมิเนียมรีดลอน เพิ่มเติมออกมาครอบคลุมพื้นที่สาธารณะอีกด้วย

ภาพที่ 12 ลักษณะระเบียง
ประตูบานเพี้ยมและช่องลม

นอกจากการปลูกสร้างตามเทศบัญญัติฯ ซึ่งมีทั้งที่มีความสอดคล้องและบางส่วนที่ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมายแล้วนั้น ยังมีในด้านการสร้างสรรค์องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่ถูกระบุไว้ในแนวทางการวางผังและการออกแบบเพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชน (Design guidelines) จากการศึกษาพบว่า ตึกแถวที่สร้างขึ้นใหม่ ร้อยละ 65 มีการทำประตูบานเพี้ยมไม้และช่องลมเหนือประตู ซึ่งมีทั้งที่เป็นไม้แกะสลักลวดลาย ลูกกรงไม้ตีตามตั้ง และที่ติดตั้งกระจกช่องแสง อาคารในกลุ่มนี้ยังมักพบการติดตั้งประตูในลักษณะอื่น ๆ ซ้อนอยู่ด้านใน ได้แก่ ประตูบานเลื่อนมุ้งลวด ประตูบานเลื่อนกระจก และประตูบานเหล็กยึด นอกจากนี้ร้อยละ 25 ของจำนวนตึกแถวที่สร้างขึ้นใหม่ใช้ประตูไม้ที่เป็นลักษณะบานเปิด ที่มีทั้งบานเปิดเดี่ยวและมีหน้าต่าง และเป็นลักษณะบานเปิดคู่ ประตูที่ใช้ทั้งหมดเป็นบานประตูไม้ที่มักมีการแกะสลักลวดลายร่วมด้วย ส่วนตึกแถวที่เหลือ (ร้อยละ 10) ใช้ประตูเป็นบานเหล็กยึด บานเหล็กม้วน และกระจกบานเลื่อน (ภาพที่ 12)

ด้านการจัดการภูมิทัศน์ของชุมชน

ตามแนวทางการวางผังและการออกแบบเพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชน พื้นที่ที่ถูกลำเสนอในการจัดการด้านภูมิทัศน์มี 2 ส่วนคือ พื้นที่สวนสาธารณะ บริเวณริมแม่น้ำน้อย และพื้นที่ศูนย์อาหารโสภิต (หรือศูนย์อาหารซัซวาลพานิช) ซึ่งจะพบว่าชุมชนโดยร่วมกับเทศบาลตำบลวิเศษไชยชาญสามารถดำเนินการได้เฉพาะเพียงบริเวณพื้นที่สวนสาธารณะริมแม่น้ำน้อย เนื่องจากเป็นพื้นที่ของกรมเจ้าท่า และต้องเป็นตามเงื่อนไขของเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ เพื่อให้เป็นพื้นที่ควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์และ

วัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนศูนย์อาหารซัวลพานิชถูกนำเสนอให้มีการฟื้นฟู เพื่อให้เป็นสวนสาธารณะที่สามารถจำหน่ายอาหารและเป็นพื้นที่พักผ่อนของชุมชน แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ดินของเอกชนและการดำเนินการตาม Design Guidelines ต้องใช้งบประมาณในการลงทุน จึงทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามที่เป็นข้อเสนอแนะได้

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า การจัดการภูมิทัศน์ชุมชนของแต่ละตลาดมีความแตกต่างกัน ในพื้นที่ตลาดกลาง ตลาดเหนือ และถนนโรงเจ มักมีการดำเนินการปลูกสร้างอาคารตามความต้องการของแต่ละครัวเรือนหรือเจ้าของ ลักษณะอาคารที่ได้รับการฟื้นฟู/ปลูกสร้างขึ้นใหม่บริเวณนี้มีความแตกต่างกันทั้งการยกระดับพื้นอาคารเพื่อหลบหลีกปัญหาน้ำท่วม และการเลือกรูปแบบอาคารและการใช้วัสดุของแต่ละหลัง โดยเมื่ออยู่ร่วมกับอาคารที่ยังคงหลงเหลือจากเหตุการณ์เพลิงไหม้ จึงทำให้ลักษณะภูมิทัศน์ของชุมชนตลาดเหล่านี้ในภาพรวมขาดความต่อเนื่อง ในขณะที่พื้นที่บริเวณถนนของตลาดใต้ (ถนนแขวงเมืองวิเศษ 1/3) มีลักษณะที่แตกต่างจากตลาดอื่น ๆ รวมทั้งถนนโรงเจ เนื่องจากถนนเส้นนี้เดิมเป็นของเอกชน (หรือลูกหลานของเจ้าของตลาดเดิม) แต่ในช่วงระหว่างการฟื้นฟูชุมชน ชาวตลาดใต้ได้ร่วมมือกันขอซื้อที่ดินบริเวณถนนนี้เพื่อให้เป็นพื้นที่สาธารณะของตลาด จากนั้นจึงมีการปรับระดับพื้นถนน การวางระบบการระบายน้ำ และการปูพื้นผิวถนนด้วยคอนกรีตพิมพ์ลายหิน เพื่อให้เกิดภูมิทัศน์ของตลาดใต้ที่มีความต่อเนื่อง เป็นกลุ่มก้อน และมีความสวยงาม น่ารื่นรมย์ สร้างความประทับใจต่อผู้ที่ได้มาสัมผัสอีกด้วย (ภาพที่ 13 และ 14)

ภาพที่ 13 (ซ้าย) ลักษณะอาคารและภูมิทัศน์บริเวณตลาดเหนือ
(ขวา) ลักษณะอาคารและภูมิทัศน์บริเวณตลาดกลาง

รูปที่ 14 ลักษณะอาคาร
และภูมิทัศน์บริเวณถนน
แขวงเมืองพิเศษ 1/3
(ตลาดใต้)

สรุป

ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งบนแม่น้ำน้อย แต่ประสบเหตุเพลิงไหม้ จนทำให้อาคารและพื้นที่ในชุมชนได้รับความเสียหายจำนวนมาก การดำเนินการผ่านการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผู้ประสพภัย หน่วยงานท้องถิ่น และภาครัฐ เพื่อให้มีแนวทางการวางแผนและการออกแบบในการฟื้นฟูชุมชน ตลอดจนเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ ภายใต้เป้าหมายของการคงไว้ซึ่งจิตวิญญาณของความเป็นชุมชน เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ชุมชนนี้สามารถฟื้นฟูกลับมาได้ ผลของการฟื้นฟูพื้นที่เพลิงไหม้ของชุมชนตลาดแห่งนี้จะพบว่าลักษณะผังชุมชนและอาคารปรากฏทั้งที่แสดงความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ และแนวทางการวางแผนและการออกแบบเพื่อการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ ซึ่งสามารถสรุปได้ใน 2 ส่วน ส่วนแรกคือ การดำเนินการโดยเทศบาลตำบลวิเศษไชยชาญ โดยเฉพาะพื้นที่สาธารณะของชุมชน ได้แก่ การขยายถนน และการพัฒนาพื้นที่สวนสาธารณะริมแม่น้ำน้อย มีการดำเนินการที่เป็นไปตามเป้าหมาย ส่วนที่สองคือ การดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผู้ประสพภัย โดยสามารถกล่าวได้ใน 2 ระดับ ระดับแรกในด้านผังชุมชน ประกอบด้วย 1) การเว้นที่ว่างด้านหลังอาคาร 1.00 เมตร ซึ่งสามารถดำเนินการได้ตามข้อกำหนด คิดเป็นประมาณร้อยละ 96.5 ของตึกแถวที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ แต่สำหรับในภาพรวมของทั้งชุมชนที่รวมอาคารที่สามารถใช้โครงสร้าง

เดิมด้วย คิดเป็นร้อยละ 86.97 และ 2) การเว้นที่ว่างระหว่างอาคารที่สร้างต่อเนื่องกันได้ไม่เกิน 22 คูหา เพื่อให้เป็นทางหนีไฟในระดับชุมชน พบว่าสามารถทำได้เพียงในตลาดใต้ฝั่งขวาและตลาดกลางฝั่งซ้ายเท่านั้น

ระดับที่สองเป็นการปลูกสร้างอาคารของแต่ละครัวเรือนจะพบว่า ส่วนอาคารที่ถูกปลูกสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดมีการใช้รูปทรงหลังคาของอาคารเป็นหลังคาทรงจั่วหรือปั้นหยา ตึกแถวที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 98) มีการจัดทำรายละเอียดองค์ประกอบบริเวณด้านหน้าของอาคาร ได้แก่ ระเบียงลูกกระชัง และกระยี่นชายคาบริเวณหน้าอาคารสำหรับชั้นล่าง และร้อยละ 65 มีการใช้ประตูบานเฟี้ยมไม้ และช่องลมเหนือประตู ให้มีความสอดคล้องกัน และเป็นการใช้ช่างฝีมือของท้องถิ่น มีเพียงส่วนน้อยที่ใช้อาคารที่ไม่สอดคล้องกับเทศบัญญัติฯ นอกจากนี้พบว่าอาคารกึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 53.85) มีการกรุผนังด้วยไม้/วัสดุทดแทนไม้ และมักมีการทาสีที่มีสีสันทากหลาย ส่วนการปลูกสร้างอาคารที่มีข้อกำหนดความสูงของอาคารไม่เกิน 8.00 เมตร ในภาพรวมของตึกแถวที่สร้างขึ้นใหม่สามารถปฏิบัติให้เป็นไปตามเงื่อนไขได้เพียงร้อยละ 67 สำหรับอาคารที่ถูกเพลิงไหม้ไปบางส่วนและสามารถคงอยู่ได้ มีเพียงบางส่วนที่ปรับปรุงเพียงเฉพาะบริเวณด้านหน้าอาคารให้สอดคล้องกับภาพรวมของชุมชนเท่านั้น ภายใต้การดำเนินการโดยผู้ประกบภัยในภาพรวมจะพบว่าตลาดใต้ซึ่งชุมชนถูกเพลิงไหม้เกือบทั้งหมดมีความสามัคคีในการดำเนินการปลูกสร้างอาคารและการสร้างสรรค์ภูมิทัศน์ของชุมชนที่มีความต่อเนื่องและน่ารื่นรมย์ ในขณะที่ชุมชนตลาดกลางและตลาดเหนือได้รับผลกระทบจากเพลิงไหม้บางส่วน ความร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินงานจึงไม่เข้มข้นมากนัก และส่งผลต่อภาพรวมของภูมิทัศน์ของชุมชนที่มีเอกภาพที่ไม่สอดคล้องกัน

การฟื้นฟูอาคารในพื้นที่เพลิงไหม้ของชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง หลังจากการประกาศใช้เทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ จะพบว่า การดำเนินงานโดยแต่ละครัวเรือนแม้ว่าส่วนใหญ่มีการยึดถือหลักปฏิบัติของเทศบัญญัติเทศบาลฯ แต่ในหลายส่วนมีการปลูกสร้างตามความต้องการที่เป็นปัจเจก และไม่เป็นไปตามกฎหมายเฉพาะท้องถิ่นที่เกิดจากการวางเป้าหมายร่วมกันเพื่อรักษาความเป็นชุมชน และสามารถตอบสนองสาระสำคัญทางกฎหมายเพื่อการมีคุณภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการขาดการตรวจสอบและการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด รวมถึงการขาดการสร้าง ความเข้าใจต่อเนื่องในด้านการอนุรักษ์ให้กับชาวบ้านผู้ประกบภัยในระหว่างการฟื้นฟู ซึ่งทำให้ภาพรวมของลักษณะ

สถาปัตยกรรมของชุมชนขาดความกลมกลืน นอกจากนี้การกำหนดกรอบแนวคิดในการฟื้นฟูชุมชนไม่ควรมาจากसरसारेหรือเงื่อนไขในอดีตเพียงอย่างเดียว ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรต้องคำนึงถึงความต้องการของประชาชนที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต เพื่อให้การกำหนดแนวทางและเงื่อนไขในการฟื้นฟูชุมชนมีความสอดคล้องกับช่วงเวลาที่แปรเปลี่ยนไปด้วย และเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายได้มากยิ่งขึ้น

แม้ว่าในภาพรวมของการฟื้นฟูชุมชนทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่แตกต่างจากในอดีต โดยเฉพาะลักษณะผังของชุมชน การใช้วัสดุอาคาร และความสูงของอาคารในบางส่วน แต่กระบวนการและผลของการฟื้นฟูพื้นที่เพลิงไหม้ของชุมชนแห่งนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางในการอนุรักษ์ ทำให้เกิดการเก็บรักษาการมีตัวตนและลักษณะสำคัญให้ชุมชนสามารถส่งผ่านเรื่องราวของตนเองต่อไปในอนาคตได้ การดำเนินงานทั้งที่เป็นผลสัมฤทธิ์และส่วนที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายของชุมชนแห่งนี้น่าจะเป็นบทเรียนต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องต่อชุมชนอื่น ๆ ที่อาจประสบเหตุเช่นเดียวกัน หรือการพัฒนาชุมชนในเชิงอนุรักษ์ ในการบังคับใช้กฎหมายการกำกับติดตาม และการสร้างกระบวนการต่อยอดในการให้ความรู้ โดยเฉพาะการปลูกฝังความรู้ด้านการอนุรักษ์ และการสร้างความภาคภูมิใจในถิ่นที่อยู่ เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูหรือพัฒนาชุมชนในเชิงอนุรักษ์ให้เป็นผลได้อย่างแท้จริง

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “พัฒนาการจากการฟื้นฟูพื้นที่เพลิงไหม้ ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง” โดย วันดี พินิจวรสิน ด้วยทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2558 ผู้เขียนขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

² อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล, *เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง* (กรุงเทพฯ: เจ. พรีน, 2544).

³ ภูเกริก บัวสอน, “การฟื้นฟูตลาดเก่าในเมืองไทย,” *Veridian E-Journal SU*, no. 4 (May-August 2011): 36-55.

⁴ สิทธิพร ภิมมยรัตน์, “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม: แนวคิดหลักการและผลการปฏิบัติ,” *วารสารหน้าจั่ว: สถาปัตยกรรมการออกแบบและสภาพแวดล้อม* 20 (กันยายน 2546-สิงหาคม 2547): 40-56.

⁵ ยงนิศร์ พิมลเสถียร, “ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย,” *วารสารหน้าจั่ว: ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย*, ฉบับที่ 9 (กันยายน 2555-สิงหาคม 2556): 101-119.

⁶ ยงนิศร์ พิมลเสถียร, “ย่านเมืองเก่าและชุมชนดั้งเดิมกับการอนุรักษ์,” *วารสารเมืองโบราณ* 39, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2556): 94-107.

⁷ ภาณุวัฒน์ โทณกุล, “ความเป็นมาและความสำคัญของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม,” *วารสารกรมโยธาธิการและผังเมือง* 41 (2556): 29-34.

⁸ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแนวทางการวางผังและการออกแบบและร่างเทศบัญญัติตำบลศาลเจ้าโรงทองเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนและอาคารในเขตเพลิงไหม้ ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง (กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549), 1-2.

⁹ Longdo Law: บริการสืบค้นและดูข้อมูลกฎหมายไทย, *เทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทอง เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในพื้นที่บางส่วนของเขตเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง พ.ศ. 2550*, เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 2558, เข้าถึงได้จาก <http://law.longdo.com/law/328/sub18603>.

¹⁰ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแนวทางการวางผังและการออกแบบและร่างเทศบัญญัติตำบลศาลเจ้าโรงทองเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนและอาคารในเขตเพลิงไหม้ ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง, 15-16.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 26-27.

¹² เรื่องเดียวกัน, 20-24.

¹³ วันดี พินิจวรสิน และเพกา เสนาะเมือง, “การฟื้นฟูอัตลักษณ์และจิตวิญญาณตลาดศาลเจ้าโรงทอง” (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการนานาชาติ สถาปัตย์ปาฐะ: สถาปัตยกรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพฯ 3-4 สิงหาคม 2549), 143-145.

¹⁴ Longdo Law: บริการสืบค้นและดูข้อมูลกฎหมายไทย, *เทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทอง เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในพื้นที่บางส่วนของเขตเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง พ.ศ. 2550*, เข้าถึงเมื่อ ธันวาคม 2558, เข้าถึงได้จาก <http://law.longdo.com/law/328/sub18603>.

¹⁵ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแนวทางการวางผังและการออกแบบและร่างเทศบัญญัติตำบลศาลเจ้าโรงทองเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนและอาคารในเขตเพลิงไหม้ ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง, 74-96.

¹⁶ Longdo Law: บริการสืบค้นและดูข้อมูลกฎหมายไทย, *เทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทอง เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในพื้นที่บางส่วนของเขตเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง พ.ศ. 2550*

Bibliography

Kasetsart University. Faculty of Architecture.

*rāṅgān chabap sombun
khroṅkān chattham nāōthāṅ
kān wāṅ phang læ kān ‘ākbæp
læ rāṅ theṣabanyat tambon sān
chao rōṅthōṅ phūa kān ‘anurak
chumchon læ ‘ākhañ nai kheṭ
phlœṅ mai tambon sān chao
rōṅthōṅ ‘amphæ wiset chai
chan chāṅwat ‘āṅ thoṅ [Final
Report: The Project of Conceptual
Planning and Design and a Draft
of Tambon San Chao Rong Thong
Municipal Law for Building and
Community Conservation in Fired
Areas, Tambon San Chao Rong
Thong, Visedchaicharn District,
Angthong Province]. Bangkok:
Faculty of Architecture, Kasetsart
University, 2006.*

Longdo Law. *theṣabanyat theṣabañ tambon
sān chao rōṅthōṅ rūāṅ kamnot
bāṛiweñ hām kōsāṅ datplæṅ rū
plān kānchai ‘ākhañ bāṅ chanit
rū bāṅ praphet nai phūnthī bāṅ
sūān nai kheṭ theṣabañ tambon
sān chao rōṅthōṅ ‘amphæ
wiset chai chan chāṅwat ‘āṅ
thōṅ Phō.Sō. 2550 [Municipal
Regulation of Tambon San Chao
Rong Thong on Prohibited Areas
for Construction, Modification or
Changes of Usages for Some
Types of Buildings in Some Areas
of Tambon San Chao Rong Thong,*

*Visedchaicharn District, Angthong
Province, B.E. 2007]. Accessed
December 2015. Available from
<http://law.longdo.com/law/328/su>
b186 03.*

Ornsiri Panin and Somkid Jiratatsanakul. *rūān
khākhaī phūñ thin nai chumchon
mūāṅ [Commercial Vernacular
Houses in the City Communities].*
(Bangkok: J. Print, 2001)

Panuwat Thonubol. “khwaṁpenmā læ khwaṁ
samkhan khoṅ kān ‘anurak
sathāpattayakam [Background
and Significance of Architecture
Conservation].” *Journal of
Department of Public Works
and Town & Country Planning*
41 (2013): 29-34.

Sitthiporn Piromruen. “kān ‘anurak chumchon
mūāṅ læ saphāpwætloṁ thāṅ
watthanatham : nāōkhīt lakkañ
læ phonkān patibat [Urban and
Cultural Landscape Conservation:
Concepts, Principles and Imple-
mentation].” *NAJUA Architecture,
Design and Built Environment* 20
(September 2003–August 2004):
40-56.

Wandee Pinijvarasin and Pega Sanoamung. “kān
fūnfū ‘attalak læ chit winyān talāt
sān chao rōṅthōṅ [Reconstruction
of Spirit and Identity of San Chao
Rong Thong Community].” Proceedings
of ISALS: International Symposium
on Architecture in the Land of
Suvarnaphumi, Royal River Hotel,
Bangkok, 3-4 August 2006, 143-
145.

Yongtanit Pimonsathean. “praden wikrit rūāng
kān ‘anurak chumchon prawattisāt
nai mūāng samrap prathēt Thai
[Critical Issues on the Conservation
of Historic Urban Community for
Thailand].” *NAJUA History of
Architecture and Thai Architecture*,
No.9 (September 2012–August
2013): 101-119.

_____. “yān mūāng kao læ chumchon
dangdœm kap kān ‘anurak [Old
Town District and Historic
Community in Conservation].”
Muang Boran 39, 2 (2013): 94-107.